

Vold, overgrep og alkoholbruk – en ond sirkel?

Av: Mia Cathrine Myhre, Siri Thoresen og Ole Kristian Hjemdal (2015)

Alle ansatt ved Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS)

Vold i nære relasjoner er en belastning for individet og et problem for samfunnet. Bruk av vold er i strid med norsk lov og et angrep på grunnleggende menneskerettigheter. Både fysisk vold, seksuell vold og psykologisk vold har negative helsemessige, sosiale og samfunnsøkonomiske konsekvenser. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) har på oppdrag fra Justis- og beredskapsdepartementet gjennomført en landsomfattende omfangsstudie av vold og overgrep mot barn og voksne i nære relasjoner. Deltakerne var fra 16 til 74 år gamle. Resultatene fra deltakerne over 18 år ble publisert i Rapporten «Vold og Voldtekt» i 2014 (1), og resultatene fra 16 og 17-åringene i en egen rapport, «Vold og voldtekt i oppveksten» i 2015 (2). Undersøkelsen viste at mange hadde opplevd vold og overgrep i barndommen, og understreket behovet for forebyggende tiltak. Her vil vi diskutere noen funn fra ungdomsundersøkelsen, med fokus på sammenhengen mellom det å være utsatt for vold og bruk av alkohol.

Noen resultater

Høsten 2013 ble et tilfeldig utvalg av i alt 1012 jenter og 1050 gutter på 16 og 17 år intervjuet over telefon. De svarte på konkrete og detaljerte spørsmål om vold og overgrep samt psykisk helse og sosiodemografiske forhold. Totalt deltok 62 % av dem vi fikk tak i på telefon.

Undersøkelsen viste en lavere forekomst av både vold fra foresatte, vitne til vold i hjemmet og seksuelle overgrep enn tidligere og sammenliknbare studer, noe som kan tyde på skjevheter i utvalget og mulig underrapportering. Likevel så vi at et betydelig antall ungdommer hadde opplevd vold og overgrep, og at noen hadde opplevd store belastninger med flere typer av vold over et langt tidsrom.

En av ti respondenter (10 %) oppga at de hadde opplevd noen form for fysisk vold fra foresatte i oppveksten, og 2 % av respondentene oppga at de hadde opplevd alvorlig vold. De aller fleste som hadde opplevd alvorlig vold hadde i tillegg opplevd mindre alvorlig vold. Nesten like mange ungdommer rapporterte omsorgssvikt (9 %) som fysisk vold. Mens fysisk vold og omsorgssvikt var likt fordelt mellom kjønnene, var det flere jenter (10 %) enn gutter (3 %) som rapporterte psykisk vold. Resultatene fra denne undersøkelsen stemmer overens med tidligere forskning i det at jenter (13 %) utsettes langt hyppigere enn gutter (4 %) for alle former for seksuelle overgrep.

Det har det siste tiåret kommet robust kunnskap om at barn som utsettes for vold ofte utsettes for flere ulike former for vold både samtidig og på ulike tidspunkt (3-5). Det bekreftes også i denne undersøkelsen. Vi fant tydelig overlapp mellom ulike typer av voldseksponering. Dermed fremstår det å bli utsatt for en type av overgrep som en risikofaktor for å oppleve også andre typer overgrep. Dette inkluderer både at et barn blir utsatt for flere typer overgrep samtidig og i samme tidsperiode, og at samme barn opplever flere typer av overgrep på ulike tidspunkt i oppveksten, fra ulike overgripere og på ulike arenaer i livet. Noen av sammenhengene er ikke overraskende: Det er

vanskelig å forestille seg gjentatt eller alvorlig fysisk mishandling uten at psykologisk mishandling er tilstede, og det er rimelig å tenke seg at foreldre som bruker vold mot hverandre også oftere kan ty til vold mot barna i familien. Men, det er andre former for vold som også synes å henge tett sammen, som det ikke er like enkelt å forstå. Vi fant for eksempel at barn som hadde opplevd vold i hjemmet også var mer utsatt for seksuelle overgrep fra bekjente.

Det er særlig to hovedgrupper av faktorer som har blitt undersøkt som mulige forklaringer på slik «reviktimiseringsrisiko» (6, 7). Den ene gruppen av faktorer handler om miljøbetingelser. Sosiale og økonomiske betingelser som fattigdom, ustabilitet i familiestrukturer, og dårlig emosjonelt klima mellom barn og voksne gir økt risiko for vold og seksuelle overgrep for barn og ungdom på mange arenaer. Den andre gruppen av faktorer handler om psykologiske reaksjoner på overgrepene. Skyld, skam, lav selvfølelse og andre negative affekter samt angst, depresjon og PTSD-symptomer kan gi økt sårbarhet og bidra til risikofølelse som vil øke sannsynlighet for nye overgrep. Våre resultater tyder på at ungdom som har vært utsatt for vold også har økt sannsynlighet for å oppleve andre potensielt traumatiserende hendelser som ulykker og skremmende vitneopplevelser.

Vold, overgrep og alkoholbruk

En rekke undersøkelser har påvist en klar sammenheng mellom alkoholkonsum og vold og seksuelle overgrep, både som risikofaktor og konsekvens (8-10). Vi stilte ungdommene tre ulike spørsmål om alkoholbruk: Om de hadde drukket alkohol i løpet av det siste året, hvis ja, omtrent hvor mange ganger de hadde drukket i løpet av året, og hvis de hadde drukket minst en gang, hvor mange ganger de hadde vært tydelig beruset. I alt var det 61 % av ungdommene som hadde drukket alkohol siste år, 63 % av jentene og 59 % av guttene. Storparten av de som hadde drukket, hadde drukket mindre enn 10 ganger i løpet av det siste året, og bare litt over en tiendedel av begge kjønn hadde drukket mer enn en gang i måneden. Omtrent halvparten av ungdommene hadde vært beruset siste år, litt flere av jentene enn av guttene. Litt over 4 % hadde vært beruset oftere enn en gang i måneden det siste året. Ser vi på dem som har vært utsatt for enten fysisk vold fra foreldre, grov vold fra andre enn foreldre, eller noen form for seksuelt overgrep i løpet av livet (23 % av jentene og 34 % av guttene) finner vi signifikant større andeler som har drukket siste år, 78 % av jentene og 69 % av guttene, mot henholdsvis 59 % og 53 % blant de som ikke hadde vært utsatt.

Dette er en tverrsnittundersøkelse som ikke kan si noe om årsaksforhold, og det er sikkert flere forklaringer på den sammenhengen vi fant mellom det å ha vært utsatt for vold og overgrep og økt bruk av alkohol. Bruk av alkohol kan være en konsekvens av tidligere voldserfaringer ved at den psykologiske belastningen det er å bli utsatt for vold gir en sårbarhet som disponerer for bruk av alkohol og andre rusmidler. Undersøkelsen understøtter en slik sammenheng ved at de som hadde vært utsatt for vold før de fylte 15 år hadde høyere alkoholkonsum siste år enn de som ikke hadde vært utsatt. En annen mulighet er at mindre gunstige miljøbetingelser som fattigdom og ustabile familiestrukturer gir risiko både for det å bli utsatt for vold og bruk av rusmidler. Bruk av alkohol vil også kunne være en risikofaktor for det å bli utsatt for vold og overgrep. Når en er beruset, svekkes vurderingsevne og risikoforståelse - både risiko for å bli utsatt for fysisk vold og seksuelle overgrep, vil øke. Rus kan også sette en helt ute av stand til å ta vare på seg selv. Disse mulige årsakssammenhengene utelukker ikke hverandre, men virker trolig sammen. I undersøkelsen ble det spurt om uønsket seksuell kontakt i bevisstløs/beruset tilstand: Spørsmålet lød «Har du noen gang opplevd uønsket seksuell kontakt mens du var så beruset at du ikke kunne samtykke eller stoppe det

som skjedde?». En av tjue jenter (5,0 %) og en av femti gutter (1,9 %) bekreftet å ha opplevd et slikt overgrep.

Perspektiver for forebygging

Hver av disse mulige årsakssammenhengene peker på strategier for forebygging. Både denne og en rekke andre studier underbygger at det å oppleve vold og overgrep i oppveksten er en stor belastning, og flere studier peker på sammenhengen mellom tidligere voldserfaringer og senere økt bruk av rusmidler. Tidlig innsats for å trygge barns oppvekstsvilkår, og forhindre at de utsettes for vold og overgrep både i og utenfor familien vil derfor være med på å forhindre fremtidig skadelig alkoholbruk og rusavhengighet. I annen rekke vil også god hjelp til ofre for vold og overgrep for å begrense de negative psykologiske konsekvensene av voldseksposering være viktig som rusforebyggende tiltak. Beruselse kan også være en risikofaktor for å bli utsatt for fysisk vold og seksuelle overgrep. Undersøkelsen bekreftet at noen ungdommer utsettes for seksuelle overgrep når de er for beruset til å kunne samtykke eller stoppe det som skjedde. Det å forebygge overgrep ved å begrense alkoholinntak og forhindre at ungdom kommer i en slik situasjon vil kunne ha effekt, men tiltak rettet mot miljøet og mot potensielle overgripere vil være vel så viktig, da det er her ansvaret ligger. Tiltak som fremmer kunnskap og holdninger som underbygger at det er helt uakseptabelt og et overgrep å utnytte noen som ikke kan sette seg til motverge, vil derfor være ønskelig. Seksuelle overgrep og vold er forbundet med stor grad av skyld og skam hos de utsatte, og holdningsendringer som kan motvirke slike uhensiktsmessige følelser med tilhørende risiko for psykiske vansker, vil være viktig også fra et helseperspektiv. Sammenhengen mellom voldsutsatthet og alkoholbruk er altså sammensatt, og innsats på flere fronter er nødvendig for å bryte det som kan bli en ond sirkel der voldserfaringer gir økt bruk av rusmidler som igjen er med på å øke risikoen for nye overgrep.

Referanser:

1. Thoresen S, Hjemdal OK. Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløp Oslo: Nasjonalt kunnskassenter om vold og traumatisk stress. 2014.
2. Myhre MC, Thoresen S, Hjemdal OK. Vold og voldtekt i oppveksten - En nasjonal intervjuundersøkelse av 16- og 17-åringer. Nasjonalt kunnskapscenter om vold og traumatisk stress, 2015.
3. Finkelhor D, Ormrod RK, Turner HA. Poly-victimization: a neglected component in child victimization. Child Abuse Negl. 2007;31(1):7-26.
4. Långberg B, Bodil S, Janson S. Våld mot barn 2006-2007. Stockholm: Allmänna Barnhuset and Karlstad University; 2007.
5. Mossige S, Stefansen K. Vold og overgrep mot barn og unge: En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring; 2007.
6. Fergusson DM, Horwood LJ, Lynskey MT. Childhood sexual abuse, adolescent sexual behaviors and sexual revictimization. Child Abuse & Neglect. 1997;21(8):789-803.

7. Arata CM. From child victim to adult victim: A model for predicting sexual revictimization. *Child Maltreatment*. 2000;5(1):28-38.
8. Pape H, Stefansen K. Den skjulte volden?: En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, 2004 82-8122-000-7.
9. Haaland T, Clausen S-E, Schei B, editors. Vold i parforhold - ulike perspektiver: Resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning; 2005.
10. Dube SR, Anda RF, Felitti VJ, Edwards VJ, Croft JB. Adverse childhood experiences and personal alcohol abuse as an adult. *Addict Behav*. 2002;27(5):713-25.